

Warszawa, 6 października 1568 roku

Zygmunt II August nadaje Łomazom prawo miejskie magdeburskie.

Bili nam czołem¹ burmistrzowie, rajcy i wszyscy mieszczanie miasta naszego Łomaskiego o tym, że przede wszystkim wojewoda wileński, marszałek łuński², kanclerz Wielkiego Księstwa Litewskiego, starosta brzeski i kowieński, pan Mikołaj Radziwiłł³, będąc starostą od naszego imienia na zamku brzeskim, obsadził nowym porządkiem miejsce w Łomazach przy dworze naszym Łomaskim. Mieszczanom Łomaskim, którzy osiedliliby się w tym miejscu i wszystkim tym, kto by znowu przyszedł tam mieszkać, dał wolność od wszelkich opłat, podatków naszych i ich powinności na kilka lat, aż do określonego czasu, roku ustalonego, tj. do tysiąc pięćset siedemdziesiątego. Przekazał im myto mostowe⁴ na pożytek ich i zezwolił z tytułu korzystania z mostu Łomaskiego do skarbu miejskiego brać od wozu kupców po cztery grosze⁵, od kupca wyższego hierarchią po groszu z wyłączeniem stanu szlacheckiego i ludzi służebnych⁶. Do tego cło, pomiarowe⁷ i targ w każdym tygodniu we czwartek⁸ i też dwa jarmarki w roku, jeden w święto świętego Piotra, a drugi na Wszystkich Świętych, dał i ustanowił tam. Pozwolił im z tego korzystać do końca ustalonego terminu i do czasu na liście jego Miłości niżej podpisanego. Który to rok na tę wolność od pana wojewody wileńskiego nie został ustalony. Dlatego niektórych podatków od włók w tym miejscu wymierzonych takich jak kapszczyzny⁹ i niektórych innych powinności wobec skarbu naszego nie spełniają, ale dla lepszych swobód i udanego zasiedlenia ludźmi tego

1 Frazeologizm wykorzystywany w innych dokumentach tego typu oznaczający kłaniać się, wyrażając szacunek. . Zwrot ten był też terminem prawnym. Mieszczanie prawdopodobnie zapłacili za ten przywilej jakąś kwotę.

2 Tu w znaczeniu: marszałek wielki. Mikołaj Radziwiłł Czarny był nim od 1544 r. do śmierci.

3 Mikołaj Krzysztof Radziwiłł książę herbu Trąby, zwany *Czarnym* (ur. 4 lutego 1515 w Nieświeżu, zm. 28 lub 29 maja 1565 w Łukiszkach) – marszałek wielki litewski, kanclerz wielki litewski, wojewoda wileński.,

4 Obowiązek za prawo do przewozu towarów przez mosty, który spadał na samych podróżnych i miał charakter zapłaty na rzecz organizatora mostu. // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона.

5 W oryginale [p'en''az''ej]. Nazwa denarów litewskich, których bicie rozpoczęło się pod koniec XIV wieku i trwało z przerwami do lat 70 XVI wieku. // Этимологический словарь русского языка.

6 Chodzi o bojarów putnych, którzy m.in. pełnili służbę przy rozwożeniu korespondencji.

7 Cło handlowe, opłata za pomiar // Гістарычны слоўнік беларускай мовы (1982–2017).

8 W dalszej części przywileju występuje sobota, jako cotygodniowy dzień targowy.

9 Podatek za prawo pędzenia wódki lub piwa // Słownik języka polskiego pod red. W. Doroszewskiego

miasta łomaskiego i pomocy im. Bili nam czołem, abyśmy przykładem miast naszych prawo magdeburskie im dali, którym by się w tym mieście sądzili i samo stanowili. Tak jak i podkanclerz Wielkiego Księstwa Litewskiego, marszałek dworu, starosta brzeski i kobryński, pan Ostaffi Wołłowicz¹⁰, z naszej przyczyny za nim się wstawił. I tak my, Hospodar, chcąc z dużym powodzeniem to miasto łomaskie rozmnożyć i poszerzyć według łaski naszej hospodarskiej, z inicjatywy pana naszego podkanclerza i uniżonych próśb mieszczan łomaskich, im i wszystkim poddanym naszym w tym mieście nadajemy prawo niemieckie magdeburskie. Mieszczanie łomascy mają prawo używać tego prawa teraz i po wieczne czasy i kierować się nim i rozporządzać we wszystkich członkach i artykułach, zachowując moc tego prawa, podobnie jak w mieście Bielsku i Mielniku z prawa magdeburskiego korzystają. I tak oto, temu miastu nadajemy herb: głowę wilczą a nogę orlą. Herb w tym mieście naszym jest wymalowany i tym herbem oni wszyscy sprawy swoje miejskie pieczętować mają po wieczne czasy. Tudzież według tego prawa niemieckiego w tym mieście naszym łomazach wójtostwo ustanawiamy i tym listem naszym wójtostwo nadajemy, które od nas Hospodara ustanowione będzie. I ma wójt z burmistrzami, rajcami i ławnikami przysięgłymi, którzy w tym mieście przykładem i zwyczajem praw magdeburskich wybierani będą, o wszystkie rzeczy — gwałty, rozboje, pożary, rabunki sądzić i ustnie ogłaszać. I peresud¹¹ od tego brać według prawa magdeburskiego tyle, ile będzie należało dla wójta i dla burmistrza. W te sądy w sprawach miejskich urząd zamku brzeskiego i dworu naszego tutejszego łomaskiego w niczym ma się nie wtrącać. Jednakże, jeśli komuś w sądzie wójtowskim i burmistrzowskim krzywda by się stała, wtedy ma ten apelować do urzędu naszego łomaskiego. Gdyby zaś doznał krzywd od urzędu, wtedy będzie wolno apelować do nas, hospodara i urząd nie może tego zabronić. A według postanowienia i listu pana wojewody wileńskiego sami mieszczanie mają dbać o utrzymanie i naprawy na wielkim gościńcu pod miastem¹². Mostowego do skarbu miejskiego

10 Eustachy Bohdanowicz Wołłowicz (ok. 1520-1587), jeden z najwybitniejszych polityków Wielkiego Księstwa Litewskiego, podkanclerz w latach 1566-1679, potem kanclerz. Był jednym z głównych twórców Sejmu Wielkiego, który odbył się w Bielsku w 1564 r.; przewodniczył na nim pracom komisji przygotowującej II Statut WKL. E. Wołłowicz był głównym inicjatorem nadania łomazom praw miejskich magdeburskich.

11 Peresud - opłata na korzyść sędziego za powtórzony sąd

12 Wielki Gościńiec - trakt z Krakowa do Wilna, prowadzący przez Brześć i potem na Mielnik lub Kamieniec]

pobierać mają: od wozu kupieckiego dwukonnego cztery grosze litewskie białe, od jednego kupca — grosz jeden. Jednakże z przejezdnych stanu szlacheckiego i każdego człowieka służebnego żadne myto na tym moście nie będzie pobierane. Oprócz tego nadajemy miastu prawo utrzymywania wagi i woskobojni. I z tego do skarbu miejskiego brać i składować, na potrzebę miejską nimi rozporządzać i za to zbudować ratusz oraz inne udogodnienia w mieście czynić powinni. Z tychże dochodów miejskich urząd miejski może, niezależnie od naszego starosty zamkowego, obywatelom naszym pospolitym służyć i od nich wymagać tego, co należy się władzy zwierzchniej. Także mieszczanie, wedle woli urzędu, są zobowiązani, kiedy będzie potrzeba, groblę na stawie wielkim pomiędzy dworem a miastem naprawiać i wzmacniać, na szarwark przy wale grobelnym chodzić oraz mosty w mieście i ulicach budować. Jednakże nie są zobowiązani do niektórych prac, stróżowania¹³ i innych powinności, tj.: stacji, danin i działka¹⁴. Tylko podczas wizyty w mieście Hospodara winni będą dawać stację, tak jak i w innych miastach starostwa brzeskiego.¹⁵ Słodownię i browary miastu nadajemy, z których od warzenia piwa, od czterech beczek miary Brzeskiej, winni nam płacić po siedem groszy litewskich. A co dotyczy drzewa bartnego na włókach miejskich i ich zaściankach¹⁶, mają być zachowane wedle ustawy właściwej rewizorskiej¹⁷. Również dajemy im wolny wstęp wszędzie łowić ryby na rzece Zielawie — z brodnia¹⁸, kryhą¹⁹ i innymi sieciami małymi, z kłomlą²⁰ oraz wędką. Mogą również łowić na terenie górnego stawu z wyłączeniem chodzenia z niewodami²¹ i jezwem zabijać nie mają. A targ ustanawiamy na dzień sobotni każdego tygodnia oraz dajemy prawo na dwa jarmarki — doroczne — na świętego Piotra, a drugi na Wszystkich Świętych. Na owe jarmarki kupcy nasi i cudzoziemscy do tego miasta mają przyjeżdżać i wszelkimi towarami kupieckimi handlować mogą dowolnie. Te jarmarki za każdym razem przez dwa tygodnie mają się odbywać.

13 Stróża — obowiązek sprawowania straży przez mieszkańców wybranych obiektów, z reguły

odbywana wg ustalonej kolejności.

14 Działko — danina składana w artykułach rolnych, głównie w zbożu.

15 Stacja — obowiązek utrzymania władcy, jego świty i urzędników podczas ich przejazdów; mógł dotyczyć mieszkańców miast sąsiadujących z tym, gdzie się oni zatrzymywali. Łomazy, jak wynika z przywileju, były zobowiązane do utrzymywania władcy i jego świty tylko podczas przejazdu przez to miasto.

16 Zaścianki wydzielono na granicach miejscowości podczas pomiarze włócznej z 1557 roku [Pomiaru była tu w 1549 r., 1558 i 1566 r., nie wiadomo o którą chodzi]

17 Ustawa rewizorska - inaczej audyt [Nie, chodzi o ustawę włóczną z 1557 r. tzw. Ustawę na wołoki]

18 Brodnia - rodzaj sieci rybackiej.

19 Kryha - rodzaj sieci rybackiej z dwoma ruchomymi szynami.

20 Sprzęt wędkarski pokryty siatką, z otwartym bokiem.

21 Wielka sieć rybacka.

Poczynając od pierwszego dnia targowego, czyli od świętego Bartłomieja, aż do zapustów, będzie wolno poddanym naszym i książęcym, pańskim i ziemskim, mięsa wszelkiego lub bydła przywozić i podatek handlowy do urzędu miejskiego i za łopatki nadworne²² pieniędzmi oddawać będą. A karczem pokątnych we wsiach nie można utrzymywać, aby nie dopuszczać do złodziejstwa i innych wybryków. Zajazdy we wsiach leżących przy gościńcu mogą istnieć tylko za wiedzą urzędników. Po upływie okresu ulgowego, według postanowienia pana wojewody wileńskiego im wyznaczonego, powinni będą oni płacić do skarbu naszego, co roku, według postanowienia rewizorskiego: kapszczyznę z karczmy miodowej — groszy sześćdziesiąt, karczmy gorzałczanej — groszy trzydzieści, osoby mieszkające w tym mieście od karczmy po dwa grosze płacić będą. Z włók miejskich po groszy czterdzieści dwa, z prętów gumiennych po jednym, z morgów pastwiskowych i prętów, zarówno siedliskowych miejskich, ulicznych i zaułków mają dawać, wedle tego, jak w liście rewizorskim opisano. Temu miastu przydzielono zaścianki, wytyczone przez rewizora na wypusty²³ oraz wolne pozyskanie drewna na budowanie, to jest: zaścianek przy końcu, podatków miejskich od trzeciego pola; z drugiej strony od zaścianka, na dworskie potrzeby zastawionego, z trzeciego od strony włók Hoszczy²⁴ i z czwartej strony od granicy wisznickiej, wsi Rowin²⁵, lasu cztery włoki gruntów. Drugi zaścianek w końcu pół włók miejskich, od zaścianka wsi Kostenków²⁶, z trzeciej strony od granicy marszałkowej naszej pani Kozieradzkiej²⁷, wsi Krasne, w klinie lasu Chominie, włók trzy, móg trzynaście. A to są wypusty od rewizora nadane dla miasta: przy końcu ulicy Brzeskiej i Podrzecznej, z obu brzegów rzeki Zielawy, po łąki dworskie — wypust morgów czterdzieści pięć; drugi wypust przy miedzy Parceńskiej, między ogrodami, folwarkami i włókami miejskimi dwa i pół wypustów — móg osiemnaście.

22 Podatek od handlu mięsem. Nazwa od kości łopatkowej, co sugeruje, że liczona była od liczby ubitych zwierząt.

23 Wypusty – miejsca do wypasu zwierząt gospodarskich.

24 Hoszcza – obecna wieś Huszcza, leżąca w gminie Łomazy.

25 Wieś Rowiny w gminie Wisznice, położona na rzeczką Grabarką. Przed rozbiorami stanowiła część dóbr Wisznice należących do Sapiehów.

26 Czyli dzisiejszej wsi Kozły.

27 Chodzi o żonę Iwana Bohuszewicza Bohowitynowicza. Była nią Anna z Kopciów.

Te zaścianki i wypusty mają należeć do miasta wedle postanowienia rewizorskiego i można używać ich dobrowolnie, nie płacąc z nich niczego. Ponadto pozwoliliśmy im w puszczy naszej w Likawie drewno na budowę i wszelakie potrzeby brać po wieczne czasy. A kto by chciał zbiór narzędzi wszelkich drewnianych za granicę do Korony z włości łomaskiej dostarczać i do miast naszych oraz książęcych i prywatnych wozić chciał, musi je w mieście Łomazach sprzedawać i zakupywać. A na potwierdzenie tego, wręczamy burmistrzom, radnym i wszystkim mieszkańcom miasta naszego Łomaskiego ten nasz list, podpisawszy go ręką naszą hospodarską, do którego pieczęć naszą zawiesić przykazaliśmy. Dan w Warszawie, roku od Narodzenia [Pańskiego] tysiąc pięćset sześćdziesiąt ósmego, szóstego dnia miesiąca października.

Źródło drukowane: Акты издаваемые Виленскою Археографическою Коммисею.

Акты Брестского Гродскаго Суда, том IV, Wilno 1870, s. 247-250.

<https://pbc.biaman.pl/dlibra/publication/716/edition/1111/content> – Podlaska Biblioteka Cyfrowa

[Na dokumencie była pieczęć Zygmunta II. Dokument potwierdzili kolejni władcy: Zygmunt III, Władysław IV, Jan Kazimierz, Michał Korybut Wiśniowiecki, Jan III Sobieski oraz August II].

Tłumaczenie wykonał i przypisami opatrzył Doroteusz Fionik z Bielska Podlaskiego.